

doi: 10.15407/dse2015.03.004

УДК 314.146

С.Ю. АКСЬОНОВА

канд. екон. наук, пров. наук. співроб.

Інституту демографії та соціальних досліджень

ім. М.В. Птухи НАН України

E-mail: Svitlana_Aksyonova@yahoo.com

ЧЕРГОВІСТЬ НАРОДЖЕНЬ У МАТЕРІВ СЕРЕДНЬОГО І ПІЗНЬОГО РЕПРОДУКТИВНОГО ВІКУ

У 1990-ті рр. та у роки найнижчої народжуваності (2000–2002 рр.) Україна виділялася серед розвинутих європейських держав найвищою часткою первістків у складі новонароджених та однією із найнижчих часток народжених високих черговостей народження (четвертої та наступних). У останні роки структура новонароджених дітей за черговістю народження наближається до середньої структури для 28 країн Європейського Союзу. Однак, структура народжених за черговістю народження у жінок середнього і пізнього репродуктивного віку в Україні має значні відмінності від аналогічних структур у європейських країнах, що, найімовірніше пов'язано із більш пізнім початком у нашій країні трансформаційних процесів у народжуваності, спрямованих у бік постаріння материнства. В Україні структура народжених у жінок віком 35–39 років вирізняється найнижчою часткою первістків, та доволі високою часткою дітей другої черговості народження. У жінок віком 40 років і старше також домінують народжені другої черговості, що у цілому підтверджує орієнтацію українських сімей на дводітну сім'ю.

Ключові слова: народжуваність, материнство, середній вік матері при народженні дитини, середній вік матері при народженні першої дитини, структура народжених за черговістю народження.

С.Ю. Аксьонова

канд. екон. наук, вед. научн. сотруд.

Институт демографии и социальных исследований

им. М.В. Птухи НАН Украины

E-mail: Svitlana_Aksyonova@yahoo.com

ОЧЕРЕДНОСТЬ РОЖДЕНИЙ У МАТЕРЕЙ СРЕДНЕГО И ПОЗДНЕГО РЕПРОДУКТИВНОГО ВОЗРАСТА

В 1990-е гг. и в годы самой низкой в стране рождаемости (2000–2002 гг.) Украина выделялась среди развитых европейских государств высокой долей первенцев в составе новорожденных и одной из самых низких долей рожденных высоких очередностей рождения (четвертой и последующих). В последние годы структура новорожденных по очередности рождения приближается к средней структуре для 28 стран Европейского Союза. Однако структура родившихся по очередности рождения у женщин среднего и позднего репродуктивного возраста в Украине имеет значительные отличия от аналогичных структур в европейских странах, что скорее всего связано с более поздним началом в нашей стране трансформационных процессов в рождаемости, направленных в сторону постарения материнства.

© АКСЬОНОВА С.Ю., 2015

В Україні структура родившихся у жінок віком 35–39 років характеризується низкою долей первенців і достатньо високою долей дітей другої чередності народження. У жінок в віці 40 років і старше також домінують народження другої чередності, що в цілому підтверджує орієнтацію українських сімей на двохдетну сім'ю.

Ключеві слова: *рождаемость, материнство, середній вік матері при народженні дитини, середній вік матері при народженні першого дитини, структура родившихся по чередності народження.*

S. Y. Aksyonova

PhD in Economics, Leading scientific worker
Ptoukha Institute for Demography and Social Studies
of the National Academy of Sciences of Ukraine
01032, Kyiv, blvd. Taras Shevchenko, 60
E-mail: Svitlana_Aksyonova@yahoo.com

PARITY DISTRIBUTION TRENDS OF WOMEN IN THE MIDDLE AND LATE REPRODUCTIVE AGE GROUPS

In 1990s and during the lowest fertility period in the country (2000–2002) Ukraine stood out among developed European countries by high share of the first-born and had one of the lowest proportion of infants of higher birth orders (fourth and subsequent). In recent years the distribution of live births by order of birth is gradually approaching the average structure in the EU (28 countries). However, the distribution of live births by order of birth to women in the middle and late reproductive age groups in Ukraine is significantly different from analogical structure in European countries; most likely due to a late start of transformation processes in the fertility towards ageing motherhood in our country. In Ukraine, the distribution of live births by order of birth to women aged 35–39 years has a low portion of the first-born, and quite a high proportion of infant of the second order of birth. In the distribution of children by birth order for 35–39-year-olds mothers the second parity children are twice as much as first-borns and triply more than third parity. The births of the second order also dominate in the group of women aged 40 and older; this generally confirms that Ukrainian families orientate towards having two children. These facts display the strengthening of the reproductive attitudes towards two-child family model

Key words: *fertility; motherhood; motherhood aging; mean age at birth, mean age at birth of the first child, parity structure of fertility.*

Постановка проблеми і аналіз досліджень. Запропонована стаття продовжує цикл публікацій, котрі висвітлюють процеси вікової трансформації народжуваності у жінок в Україні, зокрема, процес так званого «постаріння» материнства [1–3]. Складність і багатогранність цієї теми спонукає дослідників звертатися до неї знову й знову, тим більше, що нові, винайдені та підтверджені факти посилюють інтерес і актуалізують цю тему. Наприклад, використовуючи дані за більш ніж тридцятирічний період (1975–2008 рр.) з майже 100 країн світу, М. Myrskylä, Н. Kohler і F. Billari встановили, що подальший соціально-економічний розвиток здатний переломити тенденцію зниження народжуваності, причому така інверсія є притаманною як умовним, так і реальним поколінням, і відбуватиметься, головним чином, за рахунок активізації дитородної діяльності у жінок старшого репродуктивного віку. Більш детальні дослідження показали, що загальновідомий зворотній зв'язок між народжуваністю та індексом людського розвитку має місце лише до значень індексу 0,80–0,85, а от за більш високого рівня розвитку цей зв'язок змінюється на прямий і, як доводять автори, це відбувається за рахунок підвищення народжуваності у жінок віком старше 30 років [4].

До висновку, що зростання дитородної активності у жінок старших репродуктивних груп здатне певною мірою змінювати тенденцію низької народжуваності, дійшли російські дослідники Н.Є. Русанова та Н.Г. Мішиєва (N.Є. Rusanova, N.G. Mi-

shieva). Вчені зазначають низку переваг пізнього материнства, зокрема, що жінки більш зрілого віку психологічно краще підготовлені до материнства, вагітність є їхнім усвідомленим рішенням, сім'ї мають краще матеріальне становище, матері зазвичай не вважають дитину перешкодою своїм життєвим планам, до того ж вони ліпше обізнані щодо гармонійного виховання дітей. Але найголовніше – те, що пізнє материнство тією чи іншою мірою якби зобов'язує жінку довше залишатися «молодою», дбати про своє здоров'я, що, у свою чергу, позитивно позначається на інших сферах життя [5].

Необхідно зауважити, що дослідження повікових особливостей народжуваності здебільшого спрямовані на з'ясування загальних характеристик і динаміки цього процесу в різних вікових групах жінок із елементами порівняння таких характеристик, а от цільове вивчення проблем народжуваності у жінок окремих вікових груп з докладним аналізом структур народжених за різними ознаками не є поширеним. Робіт, присвячених безпосередньо дослідженню народжуваності за черговістю народження дітей також небагато. Потреба глибшого вивчення такої теми виникла наприкінці 1990-х рр. у зв'язку з тим, що у 1995–1998 рр. перестали збирати інформацію про порядковий номер народженої дитини, що призвело до втрати таких даних за цей період. Однак отримання статистичних даних щодо народжень за черговістю на початку нового тисячоліття показало, що «саме в середині 1990-х відбувся злам тенденції омолодження материнства та перехід до його постаріння» [6, С. 114]. Першу реконструкцію народжених за черговістю народження в Україні здійснив В. Яворський (V. Yavorsky) [7], другу реконструкцію, яка, на нашу думку, є більш правдоподібною завдяки тому, що виникла можливість «скористатися уточненою оцінкою чисельності жінок за віком, здійсненою Держстатом України після проведення перепису 2001 р., а також доступними даними про зміну моделі народжуваності» у роки, наступні за періодом, коли дані були втрачені, запропонував П. Шевчук (P. Shevchuk)[6].

Порядок народжень привертає увагу демографів під час проведення оцінювання впливу тимчасового ефекту (tempo effect) на рівень народжуваності та обчислення скоригованого показника сумарної народжуваності (adjusted TFR) [8].

Серед інших робіт, певну частину яких займали дослідження черговості народження дітей, варто згадати праці відомого українського демографа В.С. Стешенко (V. Steshenko), яка побудувала ряд розгорнутих за черговостями народження таблиць народжуваності й плідності реальних поколінь жінок, що охоплювали 90 когорт [9], комплексну монографію, присвячену вивченню народжуваності в Україні у контексті суспільно-трансформаційних процесів [3], дослідження П. Шевчука (P. Shevchuk), який проаналізував структурні зміни в моделі народжуваності в Україні за віком матері, черговістю дітонародження та за типом поселення [10], роботу В. Perelli-Harris, в якій вчений зосередила увагу на зрушеннях у народжуваності в Україні за черговістю дітонародження та динаміці середнього віку на момент народження першої дитини [11].

Метою запропонованої роботи є дослідження структурних особливостей народжуваності у матерів середнього та пізнього репродуктивного віку за черговістю народження дітей.

Виклад основного матеріалу. До початку трансформаційної кризи та пов'язаного з нею загострення демографічної ситуації Україна виділялася серед розвинутих європейських держав значною питомою вагою первістків у складі новонароджених. Зокрема, в Україні у 1990 р. частка дітей першої черговості народження у загальній

сукупності народжених становила 52,3 %; більше половини народжених дітей були первістками також в Португалії та Іспанії, а от у Швейцарії у цьому році частка таких дітей була на рівні 44,9 %, Швеції – 42,7 %, у Фінляндії – 40,0 %. Ще більшою часткою первістків Україна характеризувалася у роки найнижчої народжуваності (2000–2002 рр.), коли ця частка сягала 60 % усієї сукупності новонароджених. До того ж, Україна у цей період мала одну із найнижчих часток народжених високих черговостей народження (четвертої та наступних) – майже 4 %, тоді як у Фінляндії вона становила 10,1 %, Швеції – 6,8 %, у Ірландії – 11,8 % (2000 р.).

В останні роки за структурою народжених дітей за ознакою черговості народження Україна наближається до середньої структури для 28 країн Європейського Союзу. У 2014 р. у нашій країні питома вага дітей першої черговості народження у загальній сукупності новонароджених становила 46,6 %, частка дітей другої черговості народження була на рівні 36,6 %, третьої черговості – 11,0 %, четвертої і наступних черговостей народження – 5,8 %.

Необхідно зазначити, що серед європейських країн залишається значна варіація часток народжених певних черговостей народження. Зокрема, за даними Євростату 2013 р., питома вага первістків у Португалії досягала 55,3 % та, як і у 1990 р., була однією з найвищих у Європі, а от у Ірландії частка первістків не перевищувала 38 %. Частка дітей третьої черговості також мала суттєві відмінності по країнах: у Іспанії менше 8 %, а в Ісландії близько 20 %. Україна також утримує середні позиції й за часткою народжених високих черговостей народження (четвертої та наступних). Цей показник варіює від 2,6 % у Іспанії (3,1% у Португалії, Італії, Швейцарії) до 10,1 % у Фінляндії (9,5 % у Великій Британії) (табл. 1).

Таблиця 1. Частка дітей різних черговостей народження у складі новонароджених в окремих європейських країнах у 2013 р.

Країна	Перша	Друга	Третя	Четверта та вища черговість
Європейський Союз (28 країн)	47,1	35,5	11,8	5,6
Велика Британія	39,2	35,7	15,7	9,5
Норвегія	43,1	37,4	14,6	4,8
Швеція	43,4	37,4	13,6	5,6
Нідерланди	46,4	36,7	12,2	4,7
Україна	47,1	36,4	10,9	5,7
Чехія	48,0	37,6	10,4	4,1
Швейцарія	48,4	37,2	11,2	3,1
Польща	48,6	36,4	10,4	4,6
Італія	48,9	37,5	10,4	3,1
Німеччина	49,4	34,4	11,2	5,0
Іспанія	52,7	36,8	7,9	2,6

Джерело: Eurostat Statistics: Database. – Available at: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/population/data/database>

Таблиця 2. Середній вік матері при народженні дитини

Рік	Всього	Перша	Друга	Третя	Четверта	П'ята
2000	25,01	22,89	27,09	29,99	31,53	32,95
2001	25,23	23,10	27,37	30,24	31,62	32,85
2002	25,41	23,19	27,62	30,34	31,83	32,94
2003	25,61	23,37	27,90	30,58	31,84	32,94
2004	25,77	23,53	28,17	30,78	32,02	32,97
2005	26,01	23,70	28,37	30,88	32,10	33,14
2006	26,24	23,82	28,47	30,95	32,16	33,17
2007	26,36	23,94	28,6	31,06	32,28	33,32
2008	26,51	24,01	28,72	31,10	32,29	33,39
2009	27,08	24,77	28,86	31,19	32,32	33,48
2010	26,97	24,37	28,85	31,18	32,33	33,39
2011	27,15	24,45	28,93	31,24	32,35	33,44
2012	27,22	24,50	29,00	31,31	32,32	33,29
2013	27,32	24,62	29,02	31,30	32,28	33,36
2014	27,38	24,72	29,06	31,29	32,23	33,22

Джерело: авторські розрахунки на основі коефіцієнтів народжуваності для однорічних вікових груп (за даними Державної служби статистики України, можуть відрізнятися від опублікованих у статистичних збірниках).

Як вже зазначалося, постаріння материнства проявляється насамперед у підвищенні середнього віку матері при народженні дитини, середнього віку матері при народженні першої дитини, у почастишанні випадків народження дітей у жінок середнього і старшого репродуктивного віку. В Україні середній вік матері при народженні дитини зростає з середини 1990-х рр. [1]. Табл. 2 демонструє підвищення середнього віку матері при народженні дитини будь-якої черговості народження, а також те, що зі збільшенням черговості народження темпи такого підвищення уповільнюються. В останні роки має місце певне коливання середнього віку матері при народженні дітей високих черговостей.

Із підвищенням черговості народження також зменшуються інтергенетичні інтервали. У 2014 р. середній вік матерів других за порядком народження дітей перевищував середній вік матерів первістків на 4,3 року; середній вік матерів дітей третьої черговості народження був вищий за середній вік матерів, у яких народилися другі діти, на 2,2 року; а відповідне перевищення для матерів третіх дітей становило тільки 1 рік. Примітно, що інтергенетичні інтервали у жінок реальних когорт неістотно відрізняються від тих інтервалів між народженнями дітей сусідніх черговостей, що спостерігаються в умовних поколіннях. Так, у жінок, народжених наприкінці 1950-х років, середній вік матері при народженні первістка був вищий за середній вік цих жінок на момент народження другої дитини на 4 роки; різниця між показниками середнього віку при народженні другої та третьої дитини становила 2,4 року; між показниками при народженні третьої та четвертої дитини – 1,5 року. Принагідно зауважимо, що в реальних когортах жінок 1949–1959 рр. народження, середній вік матері при народженні дитини поступово знижувався з кожною молодшою когор-

тою. Зазначена особливість була притаманна кожній черговості народження, однак інтенсивніше зниження середнього віку матері відбувалось у випадках народження дітей третьої і вищих черговостей, що вказує на модель ранньої народжуваності із поступовим переходом до малодітності, коли дітородні плани в основному реалізуються у молодому віці. У дослідженнях особливостей народжуваності реальних когорт В.С. Стешенко (V. Steshenko) вказувала, що внесок більш високої народжуваності у молодих вікових групах жінок когорт, народжених у 1950-х рр., «зводиться нанівець більш низькою, ніж у ранніх когортах, народжуваністю в середньому і старшому дітородному віці [9, С. 26].

За відсутності спеціальних обстежень інтергенетичних інтервалів, що базувалися б на вибірковому опитуванні багатодітних матерів із вивченням їхньої демографічної історії та з'ясуванням послідовності таких подій як шлюб (перший або повторний), народження дитини, аборти (штучні та самовільні), можна лише вказати найбільш імовірні фактори зменшення різниці у віці матері при народженні дітей суміжних черговостей. Вагому роль у цьому відіграє соціально-психологічний чинник, коли «малодітним (зокрема, однодітним) важче зважитися на народження другої (третьої) дитини, ніж середньо- та багатодітним – на народження дитини наступної (більш високої) черговості» [2, С. 120]. Соціально-психологічний фактор проявляє себе й у тому, що жінкам різних поколінь притаманні різні моделі дітородної поведінки. Так, жінки, які народжують третіх та четвертих дітей, як правило, на 7–8 років старші за тих, хто народжує первістків, отже ці жінки є представниками різних реальних поколінь. Старші жінки дотримувалися моделі раннього дітонародження, тоді як молодші жінки поступово відходять від неї [10, С. 22].

Втім, питання інтергенетичних інтервалів є науковою темою, навколо якої могла б розгорнутися цікава дискусія. Привід для такої думки надають результати Мультиіндикаторного кластерного обстеження домогосподарств в Україні (МІКС–2012), в якому поміж інших питань вивчалась тривалість періоду між попереднім і наступним народженням дітей. Дані щодо розподілу пологів другого і вищого порядків протягом п'яти років, котрі передували обстеженню, за кількістю місяців з моменту останніх пологів, показали, що інтервал між пологами жінок у віці 20–29 років найчастіше становив 2–3 роки, а для жінок старшого віку (30–39 років) був характерним інтервал п'ять років і більше. Останній спостерігався у 31,3 % жінок у віці 20–29 років та 65,1 % серед жінок у віці 30–39 років. Крім того, обстеження підтвердило, що зі збільшенням порядку пологів зменшується інтервал між попереднім і наступним народженням дітей. Так, медіанна кількість місяців з часу попередніх пологів у випадках народження других або третіх дітей становила 66 місяців, а у випадках народження четвертих та наступних дітей була вдвічі меншою – 32 місяці [12, С. 104]. На жаль, масштаби вибірки зазначеного обстеження не дають змоги розглянути інтергенетичні інтервали окремо за кожною віковою групою жінок.

За період, коли тенденція зміщення народження дитини на більш пізній вік набула виразніших рис, накопичилося чимало робіт, котрі висвітлюють питання відкладання народження дитини, особливо первістка. М. Mills, R. Rindfuss, P. McDonald вважають, що відкладання народження дітей першої черговості впливає на здатність жінок до зачаття та народження більшої кількості дітей у подальшому житті. Масове відкладання народжень відображає зіткнення між оптимальним біологічним періодом для зачаття і народження дитини у жінки та необхідністю певного часу для здобуття освіти та побудови кар'єри [13]. Однак існує й інша точка зору, відповідно до якої в

умовах планування сім'ї та малодітності вік початку дітородної діяльності аж ніяк не впливає на кількість дітей у родині [14].

Зауважимо, що тенденції в Україні, хоча й відповідають загальним європейським тенденціям розвитку народжуваності, але мають суттєві відмінності. Зокрема, частка жінок у середньому і старшому репродуктивному віці, які наважуються народити дитину, в Україні є значно нижчою, ніж в європейських країнах. Якщо частка дітей, народжених матерями віком 35–39 років в Україні у 2013 р. не перевищувала 9 %, то в Ірландії та Італії така частка наближалася до 26 %, а в Іспанії була на рівні 28,4 %. У Нідерландах, Швеції, Німеччині, Греції кожна п'ята жінка народжує дитину у віці 35 років і старше, тоді як у нашій країні – кожна десята. Частка дітей, народжених жінками старшого репродуктивного віку (40 років і старші), серед усіх новонароджених в Україні не досягає й 2 %, а от Італія, Іспанія, Ірландія, Греція мають понад 5 % таких народжень.

З'ясування структурних особливостей народжуваності за ознаками віку матері й черговості народження її дитини певною мірою допомагає прояснити специфіку перебігу процесу постаріння народжуваності в Україні порівняно з іншими європейськими країнами. Як того й слід було очікувати, структура народжених у жінок середнього і старшого репродуктивного віку за черговістю народження суттєво відрізняється від тієї, що притаманна загальній сукупності новонароджених. У матерів віком 35–39 років найбільшу питому вагу мають діти другої черговості народження. У 2014 р. їхня частка в Україні перевищувала 43 %, та була у 1,8 раза більшою за частку дітей третьої черговості народження й у 2,7 раза більшою за частку первістків, народжених матерями цього віку. Зазначимо, що у 1950–ті рр. в Україні у матерів середнього репродуктивного віку у структурі народжених за черговістю їх народження частка дітей третьої черговості народження перевищувала частку дітей, народжених другими. Наприкінці 1950–х рр. відбулося суттєве зниження частки дітей високих черговостей народження з відповідним збільшенням питомої ваги народжених другими й першими. Однак, найбільш інтенсивно частка дітей другої черговості народження зростала на початку нового тисячоліття: з 33,0 % у 2000 р. до 45,4 % у 2006 р.; у 2009 р. показник досягав 46 %, а в останнє п'ятиріччя утримувався близько рівня 43–44 % (рис. 1).

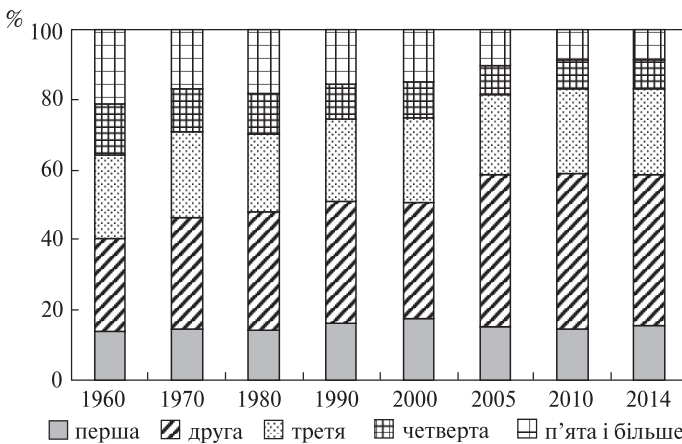

Рис. 1. Розподіл народжених за порядком народження у жінок віком 35–39 років в Україні, 1960–2014 рр.

Джерело: розрахунки автора за даними Державної служби статистики.

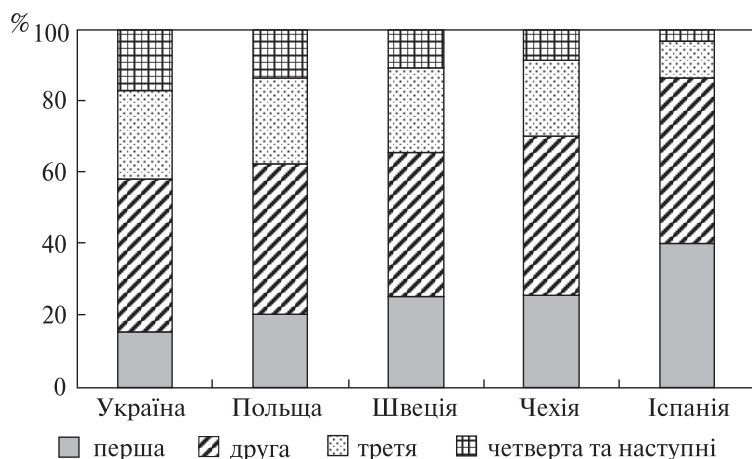

Рис. 2. Структура народжених за черговістю народження у жінок у віці 35–39 років, в Україні та інших європейських країнах, 2013 р., %

Джерело: Розрахунки автора за даними European Commission. Eurostat. Population. Data: Database – Available at: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/population/data/database>

Збільшення частки дітей другої черговості народження поряд із незначними змінами часток дітей, народжених першими і третіми у жінок віком 35–39 років у цей період, та подальшим зниженням частки народжених високих черговостей, а також той факт, що у жінок старшого репродуктивного віку різко зменшується ймовірність народження дитини, свідчать про закріплення у суспільстві орієнтації на дводітну сім'ю.

Увагу привертає ще й інша обставина: частка первістків у жінок віком 35–39 років в Україні у 2013 р. становила 15 % та була однією із найнижчих серед європейських країн. У скандинавських країнах така частка була на рівні 24–25 %, а країни Південної Європи характеризувалися найвищими показниками: у Греції питома вага первістків у структурі народжених жінками середнього репродуктивного віку досягала 37,6 %, в Італії – 38,5 %, а в Іспанії піднімалася до 40,2 % (рис. 2).

У всіх країнах Європи, крім Ісландії, у структурі народжених у жінок віком 35–39 років домінували діти другої черговості народження. Однак перевищення питомої ваги дітей, народжених другими, над питомою вагою первістків, а також дітей третьої черговості народження мало істотну диференціацію у європейських країнах. Поряд із Україною частка народжених другими була значно вищою за частку первістків у Білорусі, Литві, Латвії, Естонії, тоді як у Іспанії, Італії, Греції зазначене перевищення було порівняно невеликим. Частка дітей, народжених третіми у матерів віком 35–39 років, варіювала від 10,4 % у Іспанії (де мало місце найбільше перевищення частки народжених другої черговості над часткою народжених третьої черговості) до 37,5 % в Ісландії, єдиній країні, де у структурі новонароджених за черговістю народження у жінок середньої репродуктивної групи найвищою була частка дітей, народжених третіми. Порівняно із жінками інших європейських країн українські жінки частіше відважуються у віці 35–39 років на народження дітей четвертих і вищих черговостей, частка яких у структурі народжених за черговістю становила 17,3 %. Водночас в Іспанії аналогічна частка ледве перевищувала 3 %, в Італії була на рівні 3,7 %.

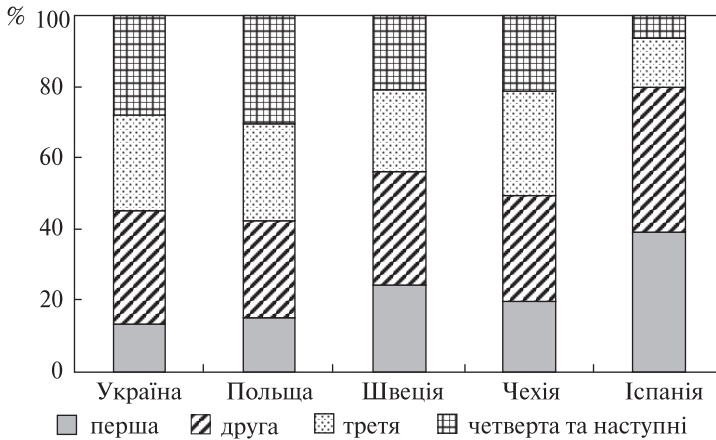

Рис. 3. Структура народжених за черговістю народження у жінок у віці 40 років і старше в Україні та інших європейських країнах, 2013, %

Джерело: Розрахунки автора за даними European Commission. Eurostat. Population. Data: Database. – Available at: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/population/data/database>

Найбільша частка дітей, народжених другими, у структурі новонароджених за черговістю народження спостерігаються й у жінок старших репродуктивних груп (40 років і старші). Втім, Ісландія та прибалтійські країни становлять виняток із цієї закономірності: хоча й незначно, але частка дітей, народжених третіми, перевищує тут частки народжених інших черговостей народження. Найбільші країни Південної Європи мали високі частки дітей як другої, так й першої черговості народження. Зокрема, в Іспанії частка первістків у матерів віком 40 років і старше досягала 39,2 %, в Італії – 38,5 %, відповідно, частки народжених другої черговості – 40,5 і 41,4 % (рис. 3). Такий розподіл народжених за черговістю народження демонструє, що за умов малодітності (а в цих країнах спостерігаються доволі низькі показники бажаної кількості дітей) жінки віддають перевагу пізнішому народженню першої дитини.

В Україні 32,0 % дітей, народжених матерями у віці 40 років і старше, були другими дітьми у цих жінок, що у 2,5 раза перевищувало частку первістків; остання є однією з найнижчих серед європейських країн (13,0 %). Частки народжених третьої, четвертої та наступних черговостей в Україні є порівняно високими – близько 27 %, але необхідно згадати, що частка дітей, народжених жінками у віці 40 років і старше в Україні, становила лише 1,7 % (2013 р.) та була однією із найнижчих у Європі.

Висновки. Особливості структури народжуваності за ознаками віку матері та черговості народження допомагають отримати більш повну і комплексну характеристику трансформаційних процесів у народжуваності в Україні. У 1990-ті та у роки найнижчої народжуваності (2000–2002) Україна серед розвинутих європейських держав характеризувалася найвищою часткою первістків у складі новонароджених та однією із найнижчих часток народжених високих черговостей народження (четвертої та наступних). У останні роки структура новонароджених дітей за черговістю народження наближається до середньої структури для 28 країн ЄС.

Однак, у структурі народжених за черговістю народження у жінок середнього і пізнього репродуктивного віку в Україні залишаються суттєві відмінності від аналогічних структур у європейських країнах, що, на нашу думку, пов'язано із більш

пізнім початком у нашій країні трансформаційних зрушень народжуваності у бік постаріння материнства. Зауважимо, що питома вага дітей, народжених жінками середнього і старшого репродуктивного віку, в Україні є значно нижчою, ніж у розвинутих європейських країнах.

На початку нового тисячоліття у матерів середнього репродуктивного віку у структурі народжених за черговістю народження найбільш інтенсивно зростала частка дітей другої черговості народження, а частки дітей високих черговостей знижувалися, що підтверджує домінування у суспільстві установок на дводітну сім'ю.

Зважаючи на застереження медиків, що діти, народжені через короткі інтервали після попередніх пологів (у межах 1–2 років), є слабшими через неможливість повного відновлення організму жінки за цей період, та на невпинність процесу постаріння материнства, цікавою науковою темою досліджень було б вивчення інтергенетичних інтервалів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Аксьонова С.Ю. Особливості народжуваності у жінок середнього віку // Демографія та соціальна економіка. – 2009. – № 2. – С. 28–38. – doi: 10.15407/dse2009.02.028.
2. Aksyonova S.Y. Advanced Maternal Age: the Case of Ukraine / S.Y. Aksyonova // Демографія та соціальна економіка. – 2014. – № 2. – С. 57–67. – doi: 10.15407/dse2014.02.057.
3. Населення України. Народжуваність в Україні у контексті суспільно-трансформаційних процесів. – К. : АДЕФ-Україна, 2008. – 288 с.
4. Myrskylä M., Kohler H. and Billari F. High Development and Fertility: Fertility at Older Reproductive Ages and Gender quality Explain the Positive Link. – Population Studies Center, University of Pennsylvania, PSC Working Paper Series, PSC 11-06. – 2011 [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://repository.upenn.edu/psc_working_papers/30
5. Русанова Н.Е., Мишинева Н.Г. Позднее материнство и проблемы воспроизводства населения // Политика народонаселения: настоящее и будущее: Четвертые Валентеевские чтения : Сб. докл. Кн. 2 / Ред. В.В. Елизаров, В.Н. Архангельский. – М. : МАКС Пресс, 2005 – С. 60–65.
6. Шевчук П.Є. Реконструкція структури народжених за черговістю народження та віком матері // Демографія та соціальна економіка. – 2015. – № 1 (23). – С. 113–125. – doi: 10.15407/dse 2015.01.113.
7. Яворский В. Методики определения структур новорожденных по очередностям рождений и возрасту женщин // Демографічні дослідження. – 1999. – Вип. 21. – С. 206–220.
8. Philipov D. and Sobotka T. Estimating tempo effect and adjusted TFR. Vienna Institute of Demography, Austrian Academy of Sciences. 2006.
9. Стещенко В.С. Когортна народжуваність і плідність жінок України // Демографічні дослідження. – Вип. 25. – 2003. – С. 9–33.
10. Шевчук П.Є. Структура народжуваності в Україні на початку XXI століття // Демографія та соціальна економіка. – 2010. – № 1. – С. 20–27. – doi: 10.15407/dse2010.01.020.
11. Perelli-Harris B. Ukraine: on the border between old and new in uncertain times // Demographic Research. – 2008. – Vol. 19. – P. 1145–1178
12. Україна. Мультиіндикаторне кластерне обстеження домогосподарств, 2012 / Держ. служба статистики України. – К. : К.І.С., 2013.
13. Mills M., Rindfuss R., McDonald P. Why do people postpone parenthood? Reasons and social policy incentives // Human Reproduction Update. 2011. – Vol.17, No.6. – P. 848–860. – Access publication: doi:10.1093/humupd/dmr026
14. Вишневский А.Г. Демографический прорыв или движение по кругу? Постарение материнства способствовало росту текущих показателей рождаемости // Демоскоп. – 2012. – № 533–534. [Електронний ресурс]. – Режим доступа: <http://demoscope.ru/weekly/2012/0533/tema04.php>

REFERENCES

1. Aksyonova, S. (2009). Osoblyvosti narodzhuvanosti u zhinok seredn'oho viku [The Features of fertility of women aged 35 to 39] *Demografiya ta socialna ekonomika - Demography and social economy*, 2, 28-38 [in Ukrainian]. doi: 10.15407/dse2009.02.028.
2. Aksyonova, S. (2014). Advanced Maternal Age: the Case of Ukraine. *Demography and social economy*, 2, 57-67 [in English]. doi: 10.15407/dse2014.02.057.
3. *Naselelnyya Ukrayiny. Narodzhuvanist' v Ukrayini u konteksti suspil'no-transformatsiynykh protsesiv [The population of Ukraine. The birth rate in Ukraine in the context of socio-transformation processes]*. (2008). K. : ADEF-Ukraina [in Ukrainian].
4. Myrskylä, M., Kohler, N., Billari, F. (2011). High Development and Fertility: Fertility at Older Reproductive Ages and Gender quality Explain the Positive Link. Population Studies Center, University of Pennsylvania, PSC Working Paper Series, PSC 11-06. - Retrieved from: http://repository.upenn.edu/psc_working_papers/30 [in English].
5. Rusanova, N.E., Myshyeva, N.H. (2005). Pozdnee maternstvo y problemy vosproyvodstva naselenyya [Later Motherhood and Human Reproduction] *Population policy: present and future: Fourth Valentey reading. Sbornyk dokladov Vol. 2*, 60-65 [in Russian].
6. Shevchuk, P. (2015). Rekonstruktsiya struktury narodzhennykh za chervovistyu narodzhennyya ta vikom materi [Reconstruction of Birth Structure by Parity of Birth and Age of Mother in Ukraine in 1995-1998] *Demografiya ta socialna ekonomika - Demography and social economy*, 1 (23), 113-125 [in Ukrainian]. doi: 10.15407/dse2015.01.113.
7. Yavorsky, V. (1999). Metodyky opredelenyya struktur novorozhdennykh po ocherednostyam rozhdenyy y vozrastu zhenshchyn [Methods of determining the structures of newborns for birth order and age of women] *Demografichni doslidzhennya - Demographic research*, 21, 206-220 [in Russian].
8. Philipov, D., Sobotka, T. (2006). *Estimating tempo effect and adjusted TFR*. Vienna Institute of Demography, Austrian Academy of Sciences [in English].
9. Steshenko, V. (2003). Kohortna narodzhuvanist' i plidnist' zhinok Ukrayiny [Cohort fertility and fecundity of women in Ukraine] *Demografichni doslidzhennya - Demographic research*, 25, 9-33 [in Ukrainian].
10. Shevchuk, P. (2009). Struktura narodzhuvanosti v Ukrayini na pochatku XXI stolittya [Structure of fertility in Ukraine at the beginning of the XXI century] *Demografiya ta socialna ekonomika - Demography and social economy*, 1, 20-27 [in Ukrainian]. doi: 10.15407/dse2010.01.020.
11. Perelli-Harris, B. (2008). Ukraine: on the border between old and new in uncertain times. *Demographic Research*, 19, 1145-1178 [in English]
12. *Ukraine Multiple Indicator Cluster Survey 2012*. Final Report. Kyiv. Ukraine: State Statistics Committee and the Ukrainian Center for Social Reforms [in English].
13. Mills, M., Rindfuss, R., McDonald, P. (2011). Why do people postpone parenthood? Reasons and social policy incentives. *Human Reproduction Update*, Vol.17, N.6, 848-860. doi:10.1093/humupd/dmr026 [in English].
14. Vyshnevskyy, A. (2012). Demograficheskye progny uly dvyzhenye po kruhu? Postarenie maternstva sposobstvovalo rostu tekushchykh pokazateley rozhdaemosti [Demographic breakthrough or movement in a circle? Ageing Motherhood promoted growth of current birth rates] *Demoskop - Demoscope*, N533-534. Retrieved from: <http://demoscope.ru/weekly/2012/0533/tema04.php> [in Russian].

Стаття надійшла до редакції журналу 27.07.2015.